

כמה גדולים וספורים דברי מרן המהרש"א, אפרים בעיני הגאונים
השואבים מעיינות חכמתו מפני גנים :

(לט) מאמר עינים להרב עזריה מן האדומים במכתב לחזקיהו
מהגאון המופלא בעל ספר זכר יהוסף אבד"ק שאח"ל
י"ז בשנת ה'תרכ"ב מביא וקורא בשם הספר הג'ל ואחרתי אל
לבי שספר מחזיק ברכה למרן חיד"א אין מלוי בעקר ספרי הגאון
הג'ל י"ז לכן לא ראה מה שכתב שם בקונטרס אחרון בס' ש"ז
ו"ל מלאמי בגניז רב גדול פתקא אחת שכתב הרב הגדול אלישע
גאליקו גם אשור ללוט עמו הרב הגדול מוה"ר אלשיך והעסקתיה
אות באות ו"ל למאן לא הוסיף האמת נעדרת אודיע נאמנה א"ך
הובא לפני ספר שחיבר הר' עזריה מן האדומים הנקרא מאור
עינים ובפסחתי עמדותי מרשתי כי בלי ספק המקיימו שוכר משום
בל יראם וכל ימלא ובכן הובא לפני מופת הדור והדור הרב הגדול
מוה"ר קאלו ואחר ימים שלח אחרי וזהו אותי לסדר כסב אחר
אשר יחוסם בו ותורף המכוון היה שהיה ראוי לשרוף ולהעביר
באש את הספר הנז' בכל מקום ושפתה על הרבנים אשר במקומו
א"ך הניחו להדפיסו ולא חשו לכבוד התורה ופקדיה ובהיות כי אני
החמלתי בדבר וביני וביני חלה הרב הגדול את חלוי אשר בו
נחבצק בישיבה של מעלה ולא יכול לחוסם בידו הודעתי את דבריו
באמת ובכל חכמי ישראל מחזיקי האמת אדברה נא שלום נאום
השעיר אלישע גאליקו ככל הרבנים האלה שמעתי גם אני מפי מוריני
הרב (ק מורד במשנות למרן ידוע) נאום השעיר משה בה"ר חיים אלשיך
זלה"ה ע"ל ספחא שבמחזיק ברכה הג'ל הרי עדות נאמנה בשם
מרן הוא הקדוש לאשור אישר הקריאה בכתב הג'ל ורב יוסף
סיני הגאון הג'ל י"ז לא פיימו קמיה דברים שכתב הג'ל :

שוב נדפס ספר המעלות לשלמה (בשנת תר"ד) וראיתי בדף ע"ז אות
ב' ב' שהמחבר ספר מאור עינים הוא הרב עזריה מן
האדומים היה בזמן מרן ושהמסתכל בכתב הג'ל יראם שהיה חכם
גדול בקי בש"ס ובפוסקים הראשונים ומרשתי ר"ל שגונים על לשוני
ובקי מאוד בספרי הפוסקים כמאן דמנתי ביסחתי ולפי שבכמה
דברים נטפ מדברי הש"ס והביא ראיה מספרי העמים לסתור
דרשות חז"ל חלילה זו היא סבס שנחשור מרן הב"י להסכים לרחק
סספר הזה מכל גבול ישראל ולדונו בשרפה ככתוב במחזיק ברכה
בקונטרס אחרון ס' ש"ז שהעתיק חורף ההסכמה ועמד הרב
המעלות לשלמה מסמים על כי ראה שהרב בנ"ג בחלק א"ח
בלשונות הש"ס בפרק קמא דכתרא ובחלק יו"ד ס' רמ"ה הנהיג
הסור אות ב' ובלשונות הרמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ה'
ועוד בכמה מקומות מזכיר ומליין את ספר מאור עינים הג'ל
שמה מוכח בבירור שהרב בנ"ג קרא ספר מאור עינים מראשו
ועד אופו ולא זו מחבבו והעלה אותו על ספרו ואף כי קרוב
לשמוע שלא נודע להרב מהסכמת מרן הג'ל בכל זאת הדבר חסום
א"ך לא הרגיש כמה שראו מרן ופני הרבנים הנז"ל והיה לו
לרחקו מעל פניו הרחק כמסחתי קשה כאשר כמה מרן הב"י על
רבי דורו א"ך הניחו להדפיס סספר ולא חשו לכבוד התורה

וביותר תמה על מרן חיד"א שבספר כסא רחמים אשר נדפס
שנים רבות אחר שהדפיס הספר מחזיק ברכה (כי ס'
מחזיק ברכה נדפס בשנת תקמ"ה וספר כסא רחמים נדפס בשנת
תקס"ג ע"ן באור הספרים) בפירושו למסכת סופרים פרק א'
הלכס ח' נזכירו שראה בלקרא ועדאי את הספר הג'ל ומביא
ממנו מה שכ' בחלק הדרת זקנים ומה שכ' שראה בלקרא וסרא
הוא לפי שספרים כאלה מעשיות וסיפורים אין לקבוע בהם הלישור
אלא בדרך עראי עכ"ל הדבר תמוה א"ך לא השגיח על הסכמת
מרן הב"י ואם דברים אלו שבספר כסא רחמים נכתבו לפני איזם
שנים קודם שראה הסכמת מרן עכ"ל אחר שראה הסכמת מרן לא
היה לו להביא הדברים כדאיים בספר ועוד הביא שהרבנים לקט
הקמה בחלק י"ד בהלכות נידוי דף ק"ז ע"א והלמה דוד שהובא
בשם הגדולים ח"א מערכת הש"ן אות כ"ב (הוא במערכת גדולים
נומער 160 בשם הרב שמעון אשכנזי) וזכר"ק בנהגותיו לש"ע
ח"ח

חכמים נלים בזה בהלפירם מר אחר להחליט שאינו להרא"ה ומר
אחר כי אין להטיל שום ספק בהקבלה שבידנו שהוא להרא"ה ובעל
המאמר י"ז כתב שאלא ג' גאונים שמטילים ספק בדבר ורולים
לשולל ספר החינוך מהרא"ה והס' א' הג' חיים יונה תלומדים
בקונטרסו על שיקול הדעת דף ה' ע"ד בהגהה. ב' הג' מעין
הסכמה בסדר אחס בטע השני אות 35 דף ק"ז ע"ב. ג' הרס"ג
יוסף דמשק בקונטרס כתב יד דפוס ווארשא הרמ"ו אות פ"ט וגם
בעל המאמר י"ז ב' להכריח שאינו להרא"ה ולר"ך לעיין בדבר
לעת הפנאי בלי"ג וזאת לזכרון ומרן חיד"א בשם הגדולים במערכת
גדולים אות האלף (רעט אפי"ן גל"י) כתב דמרגלא בפוס רבנן
שהרא"ה חבר ספר החינוך ויש לפקפק קצת וכו' עוד זאת אדרש
דאשכחן כמה ימני דדעת הרא"ה נגד מה שכתוב בספר החינוך
עכ"ל ונראה שאין כוננו לסתור מה שמורגל בפי הרבנים רק כ'
שים לפקפק קצת וכו' וגם אני ההדיוט כתבתי בקונטרס הכללים
במערכת הבית אות ס"ו להעיד בסתירת הדברים מזדק הבית
להרא"ה למה שכתוב בספר החינוך ומ"מ אין זה מכריע לומר
שאין להרא"ה ובערי תשובה לא יגעלו והלא לכמה רבנים ראשונים
ואחרונים ראוי שילפעמים דכריהם סותרים בשני ספריהם הבדורים
שהם המה המחברים ולפעמים אף בכתב אחד ימלא דברים סותרים
ולא מפני זה נוכל להכחיש האמת ולומר דשני הדברים לא מרועם
אחד הם ובקובץ חומר הספרים באות הה"ה (ספר החמד) הביא
בשם ספר שלשלת הקבלה ובשם בעל ש"י שכתבו בזה ע"ס :

ואם הרב החינוך ראה את ספר המזות להרמב"ם נסת-קתי
בקונטרסו אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות כ"ט (גד"ס
דברי נחמ"ל) :

(לז) ספר זל"ה (ז"ן לפש ח"ס) להגאון בעל נודע ביהודה לא
נחפשת כל כך בערי תוגרמה ויש רבנים שלא ראו
אורו ולא ידעו מי הוא מחברו כמו שגראה מדברי הרב און אסרן
בדף פ"ה (בקונטרס ארעא סביחאל) שכ' וז"ל ולענין חמד נוקשה משש
שמות ולמעלה כ' הרב זל"ה והרב נודע ביהודה ס' כ"א דאין
איסור רק מדכבנן ועיין להרב חקת הפסח בס' תל"א מה שהשיב
עליהם שכ"ל מחברא שלא ידע ששניהם מרועה אחד ונראה שגם
הס' נודע ביהודה מהדורא תניינא לא הוה שכיח גביה דמר שממנו
היה נודע לו שהוא המחבר ספר הל"ה כאשר במקומות רבו
מספר מביא וקורא אשר השיגוהו רבני דורו באיזה מקומן של
שכחים בספרו הל"ה ונפקא מינה דאין להרר על דברי רבנן
קדישי שבמקומות הג'ל מדברי הל"ה והנודע ביהודה תניינא אם
לא ראיתי שהוזכרו בדבריהם :

ואם מרן חיד"א ראה את ספר הנודע ביהודה תניינא כתבתי
בקונטרסו אסיפת דינים במערכת חתן וכלה וחופה אות ס'
(גד"ס עוד זאת אודיע) :

(לח) מחנה אפרים הוא מגדולי חכמי הספרדים ואין לרחוס דבריו
בגילא דחיתתא בן כ' הגאון מוהרש"ק בס' שיערי
ספרה בקונטרס חיקון שלם (על מה שחדש הרב מחנה אפרים
בהלכות שלוחין דכפועל נכרי יש שליחות) ע"ס בדף ט' ע"א והלאה
ומרן חיד"א בשם הגדולים אות האלף כתב חכמתו ובקריאות
ניכרות מספרו המורא מחנה אפרים ושמענו נפלאות מחורו ובקריאות
ותסידותו עכ"ל במערכת גדולים ואלה הדברים אשר נדברו וראי
ה' הובאו דב"ק בספר היקר אורי וישעי בס' קב"א תשובה הגאון
מר זקנו של גאון המחבר י"ז להגאון מוהר"ר יוסף לאנדא ומה
שכ' על מה שכתבתי שהביא דברי המחנה אפרים אינם נכונים וקרא
דאשכחן וסרתי שקיל כי דברי המחנה אפרים אינם נכונים וקרא
ערער שקראתי להגאון הגדול בעל מחנה אפרים וזכרתי חס ושלום
לא כתבתי על המחנה אפרים מחלומה ומי חרש לא שמע גדולת
מחנה אפרים ועין אדם חסורכו מחבורו אשר בכחם אופיר לא
יסולה אכל חירונו לקושיה המגן אברהם כתבתי דווערי היא וסרי
אשכחן בגיטין דף כ"ט ע"ב דאמר מר זר רב אשי ה"א דאבא
דקטטתא היא וחס ושלום לא פגע בכבוד אביו בזה עכ"ל לא ולמד

דבר זה על הספר עד אשר נחבר לי כן מדברי הרב בעלמו
בספרו היקר ראשית זיכורים שכל' כס' ח' דף ע' ע"א וכבר
רמזי בכל המקומות בזה בקונטרס חובסת זיכורים בלא מאתי
בדפוס בעז"ה הנסח לבד גיטין להרה"ג בעל פתחי תשובה עכ"ל
והוא עד כאן על עלמו :

(מג) **פירוש** רבינו אברהם אבן עזרא כ' בספר זיכורי העתים
משנת תק"ץ בקונטרס תולדות ר"ן עמוד ז"ך
דפירוש ספר שמות אינו מוזכר רק תלמידו וכו' וכבר הייתי בהקדמת
הס' יוסף לספר שמות שפירש ספר זה יתיר עשר נכתבו מהלמורים
ע"ש בזיכורי העתים שהביא כמה ראיות לזה כן כ' בס' המעלות
לשלמה בראש הספר אות ג' והרב המחבר כ' שאין הדעת כוונת
לומר שעשה פירוש לכל התורה ודילג ספר שמות והראיות שהביא
בזיכורי העתים דחה אותן ואדרבא הביא ראיות שגם פירוש ס' שמות
הוא מרבינו אברהם אבן עזרא בעלמו והאריך בזה ע"ש :

זכתב הרב שד"ה יוסף בפרק קמא דחלה דף תק"ן סוף עמוד
ד' דסוגין דעלמא אולא שרבינו אברהם אבן עזרא
שמוזכרין ההוספות מר ניהו המפרש על התורה ולכן לריך ליישב
דבריו ואלא כמו ששמע בקונטרס שהרבינו אב"ע שמוזכרים ההוס'
אינו המפרש כן כ' בספר כל החיים דף ע"י ע"ב :

(מוד) **קנאת** האמת. הדברים אודות ספר זה נשמעו מהסתי' :

(מה) **שיורי** ברכה למרן חיד"א שדפס בשאלותיו שנת לניון גוף
ולשני יס' זו הגות מרב אחד באיזהו מקומן ולא
הוא ידענא מאן הוא עתה ראיתי בספר המעלות לשלמה בדף ל"ה
אות כ"ד שכל' הרב ששמע מפי רבים שהרב המגיד הוא הרב רפאל
קאלאמארו אשר אסף איש טיבר דיעים מפוזרים שבספרי מרן
חיד"א והגיה עליהם אורו וכן מלא בהשמות ספר לב מבין דף
רכ"ו שכן כתב מפורש :

(מו) **שימושי** תהלים גדלים בסוף ספרי תהלים חברו רבינו
האזי גאון כן כתב הרב זרע ברך בח"ג דף כ"ג
ע"ד וכמו שכל' בשמו הרב המעלות לשלמה בדף ל"ו אות ה"ן :

(מז) **מים** חיים ראשפירט להגאון מוהר"ך גמא אל"י בשאלה
ואני דל מביא דב"ק בכתב מקומות ובשדי חמד (י"א)
בחלק הכללים אות שט"ז הבאני מה שכל' הרב עמודי אש י"ז בשם
ס' הג"ל וכתבתי על דבריו כי אשר כתב בשמו בקשתיו ולא
מואחיהו כי לא ידעתי כי חיים שנים כמה ספרי מים חיים וס'
שנים מוהר"ך ראשפירט ומקורב נודע לי שהם שנים (י' להג'
מוהר"ך ראשפירט מלעמבערג. (ב) להג' מוהר"ך ראשפירט
מאוסטורא נכדו של הראשון וזה השני הוא שישנו כעת אל"י
והראשון לא ראיתי ולא שמעתי עד אשר הודיעני רב גדול בדורנו
י"ז כמו שכתבתי בקונטרס פאת השדי לחלק הכללים במערכת
האל"ף אות קכ"ו :

(מח) **גידולי** תרומה אין להקשות על הרב דאשתמיט ליה מדברי
הראשונים כאשר הודיע בהקדמתו כי לא היה בירו
ספרי הפוסקים וז"ל בהקדמתו הקורא הנוכח אל יבהל אל פיו
לבו אל ימנה להשיבני כי עשה יעשה לו כנפים לרוח אל מערכת
ההתנלות ויהיה לי לפה ולמליך כאשר ישים נגד עיניו כל המולאות
אותי כאשר מלאש בספר דברתי הן בהיותי אני לבדי בלי רב וחבר
וכן מחסרון הספרים המונחים וכו' אש אולי בא בחוק דברי איזה
ענין אפשר ימלא כתוב אשר הגיד אותו מחבר זולתי ישיב אמרו
לו כי קרה כן על כי בבטת כתיבה לא שלטה עיני בספר ההוא
וכו' אלו חורף דב"ק ובראש דבריו כ' שחבר הספר ההוא בנמרה
קמא ושבועות וכו' דוקא ואיזה מהדברים אחרונים ולא העיקרים
וכו' יעש"ב דבריו הקדושים המזכירים לבו של אדם ולאיש אשר
אלה לו מי יערב אל לבו להרב על הרב כי קרא שמועה בספרו
הסביר

א"ח הביא דבריו בשו"ת ברכה א"ח ס' ל"ו ובספר בן יוחאי
בקונטרס מענות ומטפחות מענה פ"ט ובספר מלך לחכמה דף
י"א ובספר לחמי תורה ס' י"ט דף פ"ד ע"א ובספר יד נאמן דף
ד' ע"ב ועוד בכתב ספרים אחרים מביאים דברי ספר מאור
עינים הג"ל והדבר תמוה איך לא נרשנו כל הרבנים הג"ל על ספר
הרעישו והרעידו מרן הבית יוסף ושני הרבנים הג"ל על ספר
הג"ל :

לכן כתב שנראה לו שאף שקלל מהרבנים הג"ל אפשר שראו
וידעו מהסכמה הג"ל בכל זאת למדו בספר הזה מפני שסוברים
שמאחר שלא נכתבה ההסכמה ההיא ולא חתם עליה מרן רק
שאמר להרב אלישע גאליקין לכתבה כדי לחתום עליה והוא לא
כהנה עד דנה נפשיה דמרן ולא יראה מחשבת מרן מן הכח אל
הפועל אות הוא כי מאת ה' היתה זאת דלא איבחייעא מילתא מן
שמיא ולא בדרך מקרה נתרשל הרב מוהר"א גאליקין מלקיים מלות
מרן חלילה בפרט בדבר כזה ומה גם שגם הוא עצמו עוד מרעיד
בדבר על הספר הנזכר וגם יפלא איך מרן הקדוש הו"ו שוא
לכתוב ההסכמה ההיא כאשר ראה שלא נכתבה בזריות איך לא
חזר לזוהר ולגזור עליו לכתבה אש לא שכן השמים לא סייעו בזה
וגם כח הדבר וגם הרבנים הגדולים מוהר"א גאליקין ומוהר"ם אלשיך
שאף בלתי הסכמת מרן כח גדול לאסור הספר ההוא אחר שכמו
זר נחשב בעיניהם ומדוע שתקו ולא עשו הם הסכמה על זה בכל
חוקק וללמד בהסכמתם גם לזיו מרן מכל זה מוכח שלא סייעו מן
השמים בהסכמה ההיא והרבנים הגדולים קראו בספר הג"ל בלתי
שום חשש בדבר אלה חורף הדברים אשר דבר הרב המעלות
לשלמה שם :

(מ) **רבינו** מאיר המעלי הוכירו הרב"ז בתשובה דפוס ויניא
ס' קס"ח כן כ' מרן חיד"א בשם הגדולים במערכת
גדולים נומר כ"ב וס' נומר ע"ג כ' דבשיטה מקובלת מביא
הרב המעלי וכו' ע"ש ואני הדל ראיתי שמרן כסף משנה בהלכות
נדרים פרק שביעי דין י"א מביא רבינו מאיר בר' שמעון
המעלי :

(מא) **ארחות** דריקים הוא ספר מוסר מאד נעלה כולו אומר
בבד קדוש וטהור מלא יראה ה' והשרת המדות
וכתוב בשער הספר בשם ס' סדר הדורות שזה הספר נקרא ספר
המדות אשר מוזכרו הרמב"ם בפרק ד' דאבות בשם ספר המדות
ובכפי השמיע המחברו הוא רביה דרביה דהרמב"ם ואני הדל
קריתי ובניתי בו איזה פעמים מראשו לסופו בחברת תלמידי יתו
ללמוד וללמד מוסר ויראה ה' ובעינינו יפלא על הכתוב בפתח
השער אחרי קראנו דרך לימודינו בספר התורה הזה מוזכר את
הרמב"ם כמה פעמים וכן מובא שם בכתב מקומות דברי רבנים
אחרים שבזמן הרמב"ם ושאחר זמן הרמב"ם ולא עלה בדעתי
לרשום תמים זו בקונטרסי אך עתה יאל לאור חלק שני מספר
כנה"ג החדש וראיתי לאחר מהסופרים י"ז שם ל' 108 בראש
מאמר חסיפת אמרים שהעיר בלדק בזה והראה המקומות שהוזכרו
בספר הג"ל הרמב"ם ועוד כמה רבנים ועל הרמב"ם כותב זכרוננו
לברכה שזה מורה שכתב המחבר את ספר הקדוש הזה כבר
משה עלה אל האלהים וכו' וההפלא על הגאון סדר הדורות בזה
וכתב שמה שהזכיר הרמב"ם ברביעי דאבות את ספר המדות אין
כוונתו על הספר הזה והא ראיה שהמאמר שהזכיר הרמב"ם בשמו
לא נמלא בספר הזה ע"ש דברי הסופר הג"ל דברים לודקים :

(מב) **תוספת** זיכורים הוא קונטרס נחמד הנספח לסדר גיטין
ותליות להגאון בעל פתחי תשובה וכתוב בתחלתו
הקונטרס שלא רצו להזכיר שם מחבר הקונטרס הזה לפי שהוא
קטן הכמות ומילי וסרי ניכרו נגד כבוד הרב המחברו שהוא
אחד מהמו"ך דוילגא. ושמעתי מפה איזה רבנים שנודע להם
שמחבר הקונטרס הוא הגאון בלאל הכהן המחבר ספר ראשית
זיכורים ועם כי מפי מגידי אמת שמעתי שמועה גאה זו לא העליתי